

ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ПО ЗАСТРАХОВАНЕ И ФИНАНСИ

Людмила Жданова

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд на тема:

МЕТОДИ ЗА НАМАЛЯВАНЕ НА ФИНАНСОВИТЕ ЗАПЛАХИ В ОСИГУРЯВАНЕТО НА ИКОНОМИЧЕСКАТА СИГУРНОСТ НА ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ ЛОЗАРО-ВИНАРСКИЯ СЕКТОР НА УКРАЙНА

за придобиване на образователна и научна степен „доктор“
в професионално направление „Икономика“
по докторска програма „Финанси, застраховане и осигуряване“

Научен ръководител:

професор Бритченко Игор Геннадиевич,
доктор на икономическите науки

София - 2022

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1.Актуалност на темата. Производството на вино и винени материали в Украйна е един от отраслите на икономическата система, които имат потенциал да се превърнат във важен източник на валутни приходи за страната и да повишат националната конкурентоспособност чрез предлагането на висококачествени продукти на вътрешния и чуждестранния пазар. В тази връзка предприятията-винопроизводители като стопански субекти са от особено значение за формирането на икономическия потенциал на страната.

Съгласно статистическите данни през 2021 година общата площ на лозята в света е 7,3 милиона хектара. Този показател е незначително по-нисък (- 0,3%) в сравнение с предходната 2020 година. След кризата с пандемията през 2020 година са налице разнопосочни тенденции: от една страна се наблюдава частично възстановяване на световното потребление на вино, а от друга – бум в международната търговия, която достига рекордно високи стойности на продажбите както в натурално, така и в стойностно изражение. Въпреки това повечето експерти са на мнение, че прогнозите за 2022 година са много трудни предвид високата степен на неопределеност на събитията, свързани с причинените от кризата прекъсвания на глобалната верига за доставки, последиците от пандемията от COVID-19, военните действия в Украйна и свързаното с тях повишаване на цените на енергоносителите, увеличаване на производствените разходи, промени в приоритетите на стоките за потребление и нивото на платежоспособност на населението и т.н.

Винарството в Украйна, както и икономическата система като цяло се намира в труден период от своето развитие. Става дума преди всичко за политическите и на второ място за икономическите събития в страната и в света, за стратегическото преориентиране на световните пазари за потребление, за платежния дисбаланс и общата икономическа нестабилност, които в актуалната ситуация водят както до търсене на нови, така и до адаптиране на действащи механизми за развитие на отрасъла на качествено ново ниво. Стопанските субекти са изправени пред съвкупност от екзогенни, както и ендеогенни фактори и проблеми, които изискват имплементирането на ефективни механизми за противодействие на рисковете и заплахите от различен характер и мащаб. Сред тях са рисковете и заплахите от финансово-икономическо естество, и по-конкретно експанзията на стоки чуждо производство, които именно определят актуалността и значимостта на провеждане на настоящото научно изследване.

На изучаването на различни аспекти от развитието на лозарството и винарството са посветени трудовете на редица украински и чуждестранни учени, сред които: О.А. Авласенко, И.В. Белоус, В.О. Бойко, В.В. Власов, М.И., И.М. Гел, Дмитрук, Н.В. Каменева, И.А. Ковальова, М.М. Попова, Т.М. Радченко, О.Б. Ткаченко, А.Г. Топов, Е.В. Шебанина и други. Повечето теоретични и практически изследвания обаче не засягат новите макро- и микроикономически промени, новите рискове и заплахи за икономическата сигурност (ИС) на дейността на предприятията от винарската промишленост. Това е особено видимо във връзка с ограничаването на покупателната способност, увеличаването на вноса, разпространението на черния и сивия пазар на алкохола в Украйна, както и недостатъчната подкрепа на местните предприятия от страна

на държавата и др. Гореизложеното ни позволява да направим извода, че етапът, на който се намира теоретично-методологическото и практическото разработване на това многовекторно поле на изследване, изисква адаптиране на чуждия положителен опит, внедряване на нови технологични и технически подходи с цел диверсифициране и изглаждане на ключовите финансови рискове и заплахи за дейността им.

В тази връзка комплексното изследване на методическия инструментариум за намаляване на финансовите заплахи в осигуряването на икономическата сигурност на предприятията от лозаро-винарския сектор на Украйна е актуално както в теоретичен аспект, така и от гледна точка на практическото използване на резултатите му. Въз основа на това се обосновава избора на темата на дисертационния труд и се определят неговите цели и задачи.

2. Обект и предмет на изследване. *Обект на изследване* са водещите предприятия-производители на лозаро-винарски продукти в Украйна.

Предмет на изследване са икономическите отношения, които възникват в процеса на формиране на инструментите и методите за намаляване на финансовите заплахи в осигуряването на икономическата сигурност на функционирането на предприятията от лозаро-винарския сектор.

Обхватът на изследването включва два аспекта:

- времеви – в дисертацията са използвани статистически данни за периода от 2010 до 2020-2021 г.;

- пространствен – изследването обхваща територията на Украйна.

3. Изследователски проблем. В условията на военни действия в Украйна и криза в икономическата система необходимостта от признаване на лозаро-винарския сектор като способен да генерира увеличаване на брутният национален доход в държавния бюджет и да се превърне в един от ключовите елементи от имиджа на Украйна като страна на лозарството и винарството, която предоставя конкурентоспособна продукция (включително биовина) на световния пазар и има потенциал да стане център за развитие на винения и кулинарния туризъм, е от стратегическо значение.

4. Авторска теза. *Авторската теза* се състои в твърдението, че процесът на развитие на лозаро-винарския сектор има сложен, комплексен и многовекторен характер и поради стратегическото си значение се нуждае от подкрепата на държавата и регулиране на основополагащите аспекти на неговата рентабилност. Като ключови условия, които предопределят ефективността на развитието на местната индустрия, авторът счита за необходимо да бъдат признати наличния ресурсен, технологичен и производствен потенциал. Изследването на актуалното състояние на развитие и добрите чужди практики в световното лозарство и винарство, както и на съществуващите потенциални възможности, създава предпоставки за формирането на съвкупност от методически и практически препоръки за избор на вектори за по-нататъшно развитие, на механизми, методи и инструменти за намаляване на финансовите заплахи в осигуряването на икономическата сигурност на предприятията от лозаро-винарския сектор на Украйна.

5. Цел и задачи на изследването. *Цел на дисертационния труд* е развитието на теоретични и научно-методически положения и изработването на практически препоръки за усъвършенстване на методите и инструментите за

намаляване на финансовите заплахи в осигуряването на икономическата сигурност на предприятията от лозаро-винарския сектор на Украйна.

Въз основа на поставената цел в дисертационния труд авторът формулира и решава следните *задачи*:

- представяне на хронологията на развитието на лозаро-винарския сектор и оценяване на стратегическото му значение;
- определяне и анализиране на конструктивното значение на икономическата сигурност на винарския сектор във финансовата сфера;
- изследване на националния и чуждестранния подход към архитектурата на финансовите ресурси за осигуряване на икономическата сигурност на предприятията от лозаро-винарския сектор;
- извършване на диагностика на актуалното състояние на развитие на лозарството и функционирането на винарския сектор в света и в Украйна;
- анализиране на структурата на икономическата сигурност, както и анализиране на съществуващия методически инструментариум за изглаждане на финансовите заплахи за икономическата сигурност на предприятията от лозаро-винарския сектор;
- разработване на механизъм за осигуряване на икономическата сигурност на дейността на лозаро-винарските предприятия;
- разкриване на ролята и оценка на въздействието на организацията на контрола като метод за намаляване на заплахите за икономическата сигурност във винарската индустрия на основата на бенчмаркинга – заимстване на добри чуждестранни практики.

6. Методология на изследването. Методологичните аспекти на дисертационния труд се основават на фундаменталните теоретични концепции, както и на научно-приложните разработки на украински и чуждестранни учени-икономисти, посветени на решаването на различни въпроси, свързани с намаляване на финансовите заплахи за икономическата сигурност на функционирането на субектите на лозаро-винарския сектор.

Групата на основните методологични подходи, използвани в дисертационния труд включва: комплексен, системен, кибернетичен, синергичен, интеграционен и прогностичен подход. В групата на допълнителните методологични подходи влизат: ресурсният, адаптивният, процесният, междуетрасловият, проектният, балансовият, маркетинговият, нормативният, поведенческият, ситуационният, оптимизационният, структурният, информационният, аналоговият, факторният и др. Съвкупността на посочените групи подходи определя общия методичен организационно-управленски модел за проучване и реализиране на поставените в дисертацията задачи.

С цел предотвратяване на заплахите за икономическата сигурност в дисертационния труд се предлага прилагането на следните инструменти за ситуационен и стратегически анализ: SWOT-анализ, анализ на профила на средата, SNW-анализ, PEST-анализ.

При реализация на задачите за минимизиране на финансовите заплахи и оптимизиране осигуряването на икономическата сигурност на предприятията от винарската индустрия в дисертацията е използван бенчмаркингът като

инструмент за постигане и съхранение на конкурентоспособността на лозаро-винарския сектор в Украйна.

II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Структурата и обемът на дисертационния труд се предопределят от целта, поставените задачи и логичната последователност на провеждане на изследването. Дисертационният труд се състои от увод, три глави, включващи 9 раздела, заключение, 17 таблици, 30 фигури и 3 приложения. Списъкът на използваната литература съдържа 322 заглавия.

Структура на дисертационния труд:

УВОД

ГЛАВА 1. ТЕОРЕТИЧЕН АНАЛИЗ НА ЗНАЧИМОСТТА НА ЛОЗАРОВИНАРСКИЯ СЕКТОР ЗА ОСИГУРЯВАНЕ ИКОНОМИЧЕСКАТА СИГУРНОСТ НА СТРАНАТА

1.1. Исторически анализ на развитието на лозаро-винарския отрасъл и оценка на стратегическото му значение.

1.2. Същност на икономическата сигурност на лозарството и винарството във финансовата сфера.

1.3. Финансови рискове и заплахи за осигуряване на икономическата сигурност на предприятията от винарската индустрия: национален и чуждестранен подход.

Изводи към Глава 1

ГЛАВА 2. ОЦЕНКА И ФИНАНСОВ АНАЛИЗ НА ДЕЙНОСТТА НА ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ ВИНАРСКАТА ИНДУСТРИЯ И ДИАГНОСТИКА НА ЗАПЛАХИТЕ ЗА ИКОНОМИЧЕСКАТА ИМ СИГУРНОСТ

2.1. Оценка на съвременното състояние на развитието на лозаро-винарския сектор в света и в Украйна.

2.2. Структура на икономическата сигурност на предприятията от винарската индустрия и оценка на финансовия ѝ компонент.

2.3. Диагностика на финансовите заплахи за икономическата сигурност на предприятията от лозаро-винарския сектор в Украйна.

Изводи към Глава 2

ГЛАВА 3. МИНИМИЗИРАНЕ НА ФИНАНСОВИТЕ ЗАПЛАХИ И ОПТИМИЗИРАНЕ ОСИГУРЯВАНЕТО НА ИКОНОМИЧЕСКАТА СИГУРНОСТ НА ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ ВИНАРСКАТА ИНДУСТРИЯ

3.1. Бенчмаркинг анализ на минимизиране на финансовите заплахи за дейността на предприятията от винарската индустрия

3.2. Организационно-управленски механизъм за противодействие на заплахите в осигуряване икономическата сигурност на лозаро-винарския сектор на Украйна.

3.3. Организация на контрола като метод за намаляване на заплахите за икономическата сигурност във винарската индустрия

Изводи към Глава 3

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

СПИСЪК С ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

ПРИЛОЖЕНИЯ

III. КРАТКО ОПИСАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В увода са представени актуалността, предмета и обекта на дисертационния труд, целта, задачите и методологията на изследването и е обосновано теоретичното и практическото значение на получените резултати.

В Глава първа **„Теоретичен анализ на значимостта на лозаро-винарския сектор за осигуряване на икономическата сигурност на страната“**, е направен исторически анализ на развитието на лозаро-винарството и е оценено равнището на неговото стопанско и стратегическо значение; разкрита е същността на икономическата сигурност на лозаро-винарството във финансовата сфера; анализирани са финансовите рискове и заплахи за осигуряване икономическата сигурност на предприятията от винарската индустрия в контекста на местния и чуждестранния подход.

Извършеният в дисертационния труд исторически анализ на развитието на лозаро-винарския сектор в Украйна позволява да се обобщи, че отглеждането на лозя и производството на вино следва да се разглежда като традиционен структурен компонент от агрохранителния комплекс на страната, който представлява сложна естествено-изкуствена йерархична природна социалноикономическа отворена система, в която на свой ред е интегрирана йерархична система от лозаро-винарски подсистеми с различно значение и характер – от лозовата ценоза и подразделенията за преработка на суровини до винарската подсистема на страната като цяло.

Винарството в Украйна е един от най-значимите отрасли в хранителната промишленост на украинската икономика. Страната ни има добре развито и уредено винопроизводство с дългогодишни традиции. Някои местни вина се изнасят в съседни страни, познати са в страни от Европейския съюз, както и в страни от Северна Америка.

Като отправна точка в позиционирането на Украйна на световния пазар на винарската индустрия се приема това, че Украйна заема 12-то място в Европа и 29-то място в света по площ на лозята. Наред с това следва да се отбележи, че тези позиции в класацията не отразяват потенциала на сектора, който при едно адекватно развитие уверено може да постави Украйна най-малко сред първите двайсет водещи световни производители.

Лозаро-винарството играе една от ключовите роли в икономиката на Украйна. Секторът създава заетост: 41,5 хиляди постоянни и 33,2 хиляди сезонни работни места. Освен това субектите на националното винопроизводство внасят в държавния бюджет около 1,7 - 2 милиарда гривни акцизен данък, както и от 0,53 до около 0,7 милиарда гривни данък в местните бюджети от реализирането на винарска продукция.

Развитието на националния лозаро-винарски сектор повишава също така нивото на световната популярност и създава на Украйна имидж на страна производител на вино, а това дава възможност за увеличаване на приходите от износ на реализираната продукция, както и възможност за генериране на допълнителен доход от винен и кулинарен туризъм.

Не трябва да се забравят и националните природоклиматични конкурентни предимства. Така например лозята и винарските изби в Южна Бесарабия се намират на същата ширина както лозовите плантации в Бордо (Франция) и в Пиемонто (Италия). Именно тази географска ширина се смята за най-добрия природногеографски фактор за отглеждане на лозя. Уникални предимства и оригинални рецептури притежават и други известни лозаро-винарски региони на Украйна.

Към настоящия момент по своята рентабилност отглеждането на лозя в Украйна не отстъпва на повечето отглеждани селскостопански култури и е с показател 75 %, който е съпоставим с отглеждането на слънчоглед и соя.

В дисертационния труд се изследват лозарството и винарството в рамките на осигуряването на националната сигурност на Украйна преди всичко от икономическа гледна точка. В този план основният му емергентен ефект е показателят на печалбата, а това по същество е главната цел на функционирането и развитието на изследвания сектор.

Вниманието се акцентира и върху това, че отглеждането на лозя и производството на вино е икономическа дейност с високо ниво на риск както вследствие въздействието на природните явления, заплашващи производството на грозде с определено качество, така и във връзка със значителното ниво на административна тежест в сферата на държавното регулиране. Това означава, че субектите на предприемаческа дейност в лозаро-винарския сектор постоянно са изложени на заплахи, а дейността им става обект на икономическата сигурност.

Понятието за заплаха е фундаментално при определянето на икономическата сигурност. По същество заплахите са съвкупност от условия и фактори, които оказват различно влияние (предимно дестабилизиращо – бел. авт.) върху функционирането и развитието на икономическата система.

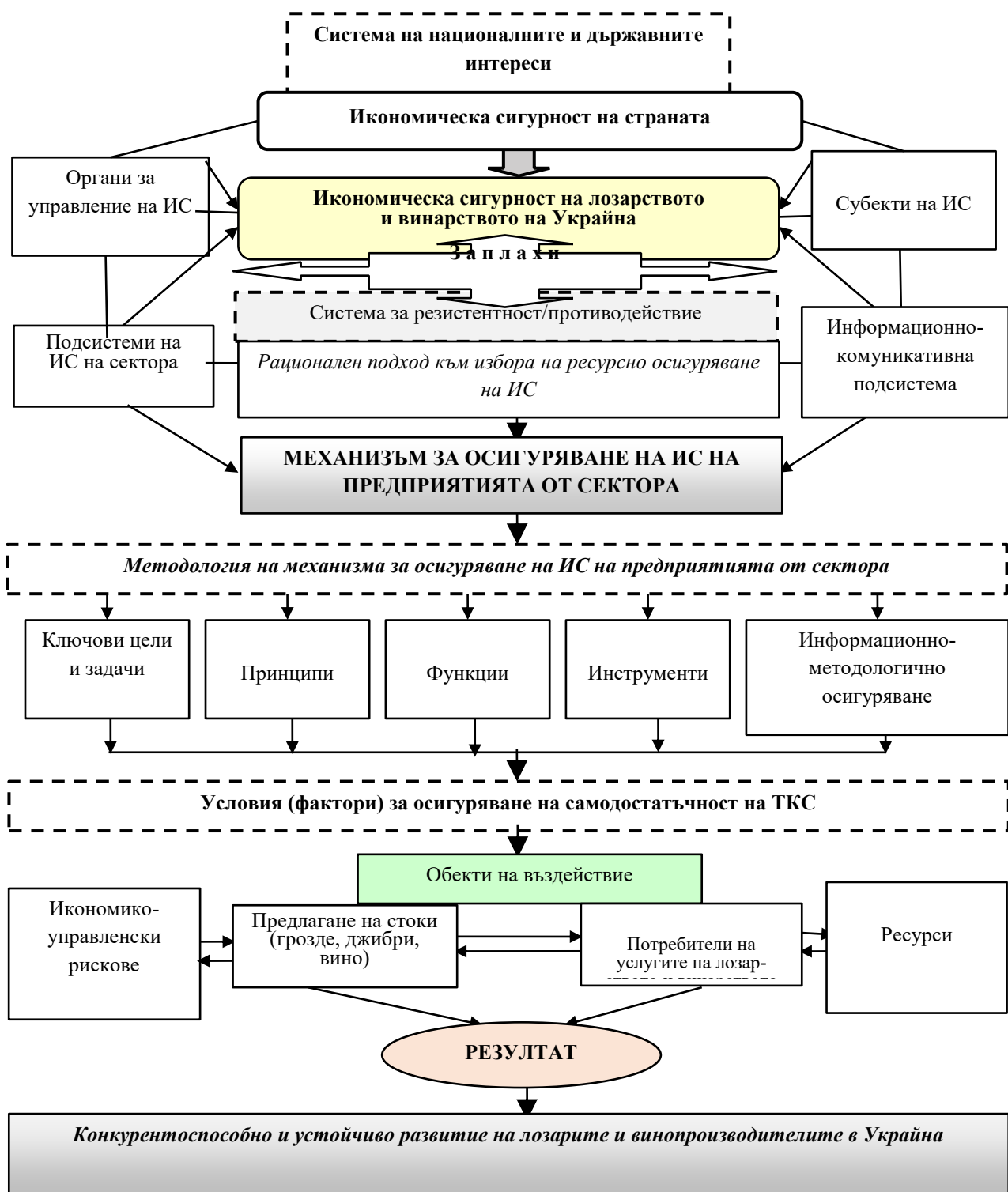
В дисертацията се подчертава некоректното синонимизиране на фактори в качеството им на заплахи и на акцентирането само върху негативното им въздействие. В настоящото изследване се твърди обосновано, че една и съща съвкупност от фактори може да бъде амбивалентна или да има разнопосочна сила на въздействие. И в този смисъл могат да бъдат открити фактори с позитивен вектор на въздействие, които могат да служат като движеща сила за развитието на предприятията от сектора, тоест да задействат иновативна активност, да мотивират за търсене и внедряване на ефективни технологии, инструменти и методи за предотвратяване, неутрализиране, изглаждане на негативното въздействие на тези заплахи с цел повишаване нивото на резистентност (фиг. 1).

В този контекст се анализират аспектите на приложимостта на понятието резилентност – способността на икономическите субекти да се възстановяват след въздействието на шокови, непредвидени или стресови ситуации от различен характер чрез ангажиране на вътрешни адаптивни свойства, които позволяват прегрупиране на собствените ключови ресурси за постигането на динамична устойчивост.

Рис. 1. Амбивалентност на факторите за икономическа сигурност на лозаро-винарските предприятия

Въпросите, свързани с осигуряването на икономическата сигурност на лозарството и винарството в Украйна, са сложна по своята логика и мащабна по размерите си задача. Актуалността и значимостта на търсенето на ефективни решения, инструменти и методи, механизми за осигуряване на безопасното развитие на сектора в условията на турбулентна външна и вътрешна ситуация, е изключително висока.

На фигура 2. е представен обобщеният механизъм за осигуряване на икономическата сигурност на лозаро-винарските предприятия на Украйна в системата за осигуряване на националната сигурност.

Фиг. 2. Механизъм за осигуряване на икономическата сигурност (ИС) на лозарите и винопроизводителите в Украйна в системата за осигуряване на национална сигурност

В дисертацията се подчертава, че отглеждането на лозя директно зависи от климатичните условия, тоест от фактори, които не зависят от човека. Това, както и свързаните разходи за агротехнологични дейности, средства за напояване, както и за средства за растителна защита и торове, предопределя причисляването

на сектора към рисковите земеделски сектори, които са най-податливи на заплахи и рискове от такъв характер.

Сред цялата съвкупност от фактори най-силно въздействие за осигуряване на икономическата сигурност оказва наличието на финансови ресурси в достатъчно количество и с оптималната структура. Високата капиталоемкост на лозарството и винарството, както и дългия период на възвръщаемост на капиталовите инвестиции, обяснява логиката на ниската му инвестиционна атрактивност. Финансовите и другите ресурси, инвестирани в засаждането и отглеждането на лозя се заделят от оборота в продължение на около 4 години. Освен това за полагането на грижи за младите лозови насаждения и включването им в многогодишни лозови масиви са необходими значителни ресурси. До достигането на плодonoсна възраст на един хектар лозя с капково напояване трябва да се направи инвестиция в размер на 40-50 хиляди долара.

С оглед ефективното управление на наличните финансови ресурси на предприятията от лозаро-винарския сектор в условията на неопределеност, както и постоянни рискове и заплахи от различен характер, е целесъобразно инструментариумът на риск мениджмънта да се използва като основа за организационно-управленския механизъм за осигуряване на ИС. По-конкретно считаме, че една от ключовите позиции в него следва да заема концепцията за риск апетита в контекста на осигуряване на финансовата сигурност на всяко предприятие от сектора. Риск апетитът отразява количеството риск, което предприятието може да понесе в зависимост от своите финансови и операционни възможности, темповете на растеж и очакванията на заинтересованите страни (акционери, дистрибутори, кредитори и др.) спрямо доходността.

Предвид евентуалното въздействие на негативните фактори (например, свързани с различни рискове от загуба (губел) на реколта от грозде, лозови насаждения, ограничения за износа на вино и винени материали, волатилност на валутните курсове, промени в законодателството и др – бел. авт.) трябва да бъде формиран механизъм за осигуряване на икономическата сигурност, насочен към увеличаване на резистентността – постигането на целево състояние и рационално (в идеалния случай оптимално – бел. авт.) използване на ресурсите в сектора, както и на възможността за използването му за предотвратяване, неутрализиране и минимизиране на негативните явления в условията на турбулентност.

Основната теза на настоящия дисертационен труд е изградена въз основа на допускането, че осигуряването на икономическата сигурност на лозаро-винарските предприятия в условията на постоянна вероятност за дестабилизация от различен характер и мащаб изисква синергетично системно единство и рационален избор в рамките на ограничен откъм ресурси комплекс инструменти и методи, които ще бъдат ефективни в конкретните условия и места на тяхното внедряване.

По този начин в дисертацията се подчертава безусловната важност и значимостта на формирането и реализирането на работещ механизъм за осигуряване на икономическа сигурност, включващ система за реактивност и резистентност, тоест система за реагиране на заплахи и опасности от различно

естество и мащаб, както и за противодействие срещу деструктивното им въздействие.

Във втора глава на дисертационния труд „Оценка и финансов анализ на дейността на предприятията от винарската индустрия и диагностика на икономическата им сигурност“ е направена оценка на актуалното състояние на развитието на лозаро-винарския отрасъл в света и в Украйна, като е анализирана структурата на икономическата сигурност на предприятията от винарската индустрия и е извършена оценка на финансовия ѝ аспект, а също така са диагностицирани финансовите заплахи за икономическата сигурност на предприятията от лозаро-винарския сектор на Украйна.

Развитието на световната винарска индустрия е съпроводено със следните явления и тенденции. Като цяло лозаро-винарският сектор демонстрира по-висока устойчивост в сравнение с другите отрасли. Този резултат донякъде е свързан с огромния потенциал на сектора от гледна точка на вземането на иновативни и технологични решения за справяне с карантинните мерки, каквато е например електронната търговия.

Заради пандемията COVID-19 се забавя функционирането на глобалната верига за доставки, тъй като въвеждането на предпазни мерки принуждава производителите да спрат работа. Карантинните мерки и ограниченията на придвижването възпрепятстват и до голяма степен ограничават възможностите на винопроизводството, практически парализират дейността на най-големия дистрибуционен канал HoReCa, както и туристическата дейност (включително винения туризъм), но наред с това катализират търсенето на нови инструменти и методи за развитие на винената индустрия.

Нахлуването на Русия в Украйна поражда редица нови проблеми във веригата за доставки. Войната оказва и ще продължи да оказва в близко бъдеще безпрецедентно въздействие върху световния енергиен пазар, където още от 2021 г. се наблюдава увеличаване на цените. Освен това реконфигурацията на пазара на суровини и потребление, колосалното политическо и финансово-икономическо напрежение оказват допълнителен натиск върху пазара.

Световната статистика позволява да се покаже динамичното състояние на развитие на винената индустрия през последните 2 години. През 2021 г. световната площ на лозовите масиви в света възлиза на 7,3 милиона хектара, а това е незначително по-малко в сравнение с 2020 година.

В края на XX век е налице значителна тенденция за използване на „интернационализирани“ сортове грозде, като това вероятно става за сметка на използването на наличните насаждения с проверени във времето сортове грозде. Но от началото на новото столетие първите три места в класацията на най-популярни сортове не се е променила. Както и по-рано, в световната структура на лозовите насаждения преобладават и продължават да се увеличават площите, засадени с винени сортове лози „Шардоне“, „Каберне совиньон“ и „Мерло“. Прави впечатление и фактът на значително разширяване на лозята със сорт „Темпранило“. Предполага се, че той заменя по-малко продуктивните и по-слабо

резистентни към болести сортове „Айрен“ и „Гарнача тинта“, чиито площи се съкращават през същия период с приблизително същата стойност.

През 2021 година производството на вино в света, без сок и джибри, възлиза на 260 милиона хектолитра, което е с почти 3 милиона хектолитра по-малко (-1%) в сравнение с 2020 година. Към 2021 г. Италия, Франция и Испания са трите най-големи производители на вино в света. През 2021 г. Италия произвежда 50,2 милиона hl, Франция - 37,6 милиона hl вино, а в Испания са регистрирани 35,3 милиона хектолитра вино. Само тези три страни произвеждат общо 47% от цялото вино в света.

Потреблението на вино в света през 2021 г. е в размер на 236 милиона хектолитра, което е с 2 милиона повече (+0,7%), отколкото през 2020 г. Публикуваните статистически данни позволяват да се открие ТОП-5 на водещите страни, в които е регистрирано най-голямо потребление на вино. На първо място са САЩ, където обемът на потребление от населението на страната е в размер на 33,0 милиона хектолитра, идентичен с нивото на показателите за 2020 година. На второ място в света (и на първо място в ЕС) традиционно е Франция, където потреблението на вино през 2021 година е 25,2 милиона хектолитра. На трето място е Италия, вторият по големина пазар в Европейския съюз, където потреблението на вино през 2021 година в размер на 24,2 милиона хектолитра е на нивото на показателите за 2020 година. Трябва да се отбележи, че това е най-високото ниво на потребление на вино, регистрирано в Италия още от времето на световната криза през 2008 година. Четвъртата позиция в световния рейтинг се заема от Германия, където потреблението на вино през 2021 година е в размер на 19,8 милиона хектолитра или с 0,2% по-малко от нивото на 2020 година. Накрая на пето място в ТОП-5 на водещите страни е Великобритания, която демонстрира стабилни нива през последните 5 години. Потреблението на вино през 2021 година в размер на 13,4 милиона хектолитра е идентично с показателите за предходната 2020 г.

Обемът на световния износ на вино през 2021 година е увеличен с 4% в сравнение с 2020 година и възлиза на 111,6 милиона хектолитра – най-високият показател в историята. В стойностно изражение той е още по-висок и възлиза на 34,3 милиарда евро или ежегоден растеж с 16%.

За да бъде направен сравнителен анализ и определено мястото на Украйна в световния рейтинг, е направена задълбочена оценка на публикуваната статистическа информация. По данни на Министерството на аграрната политика и храните общата площ на лозята е в размер на 41,5 хиляди хектара, което в общата структура представлява 1% от общия брой на селските стопанства; с лозарство се занимават 262 стопанства в Украйна. През 2021 година е регистрирано производство на вино в Украйна в размер на 119 милиона литра или 1,2 хектолитра, като този показател е с 41 пъти по-нисък от обема на лидера в производството на вино Италия.

В структурата на лозовите насаждения най-голяма е площта на лозята в плодоносна възраст в следните региони: Одеска област – 60%, Николаевска област – 8%, Херсонска област – 7% и Задкарпатска област – 10% (фиг. 3).

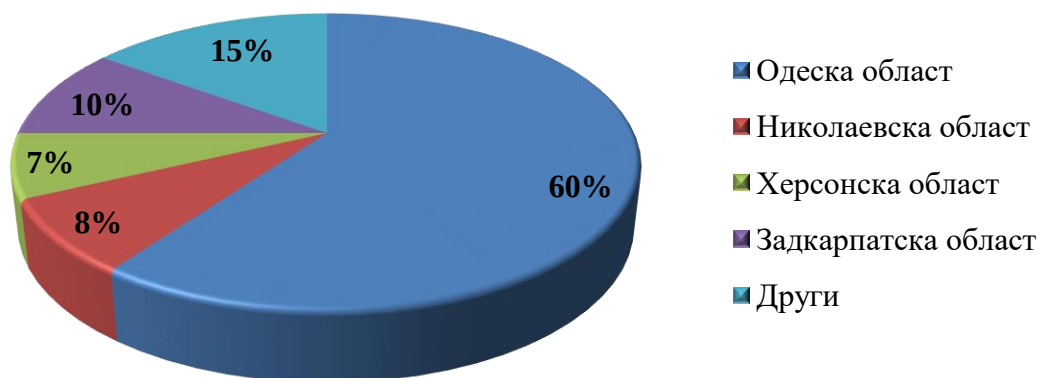
Изследването на динамиката на производството на грозде по региони потвърждава общите тенденции за страната. Така в Задкарпатска област площта на лозовите насаждения през 2020 г. е с 34,7% по-малка, отколкото през 2000 г., в Николаевска област - с 26,5%, в Одеска - с 43,4%, в Херсонска - с 20,4%.

Най-голяма площ на лозовите насаждения, най-високи стойности на реколтата и брутни приходи са концентрирани в Одеска област, която е лидер сред основните лозаро-винарски региони в Украйна (табл. 1).

Таблица 1.

**Динамика на производството на грозде по региони в Украйна
за 2000-2020 гг.**

Региони	Г О Д И Н И						2020г. в % спрямо 2000г.
	2000	2010	2015	2018	2019	2020	
Площ на лозята в плодоносна възраст, в хил. ха.							
Украйна	99,4	67,6	41,8	40,7	39,5	37,2	37,4
АР Крим	40,1	23,8	...	...	...	...	...
Задкарпатска област	4,9	3,9	3,7	3,4	3,4	3,2	65,3
Николаевска област	6,8	5,3	5,8	5,4	5,3	5,0	73,5
Одеска област	40,3	28,0	25,5	25,2	24,4	22,8	56,6
Херсонска област	5,4	4,5	4,8	4,7	4,5	4,3	79,6
Производство на грозде, в хил.т.							
Украйна	513,8	407,9	386,3	467,6	366,3	381,0	54,7
АР Крим	179,4	111,9	...	...	...	...	...
Задкарпатска област	41,9	20,3	27,2	26,6	26,7	26,8	64,0
Николаевска област	30,2	38,9	50,8	62,1	30,6	21,9	72,7
Одеска област	201,4	175,1	238,7	296,7	241,7	169,8	84,3
Херсонска област	26,3	29,3	36,9	39,0	22,4	20,1	76,4
Реколта, ц/ха							
Украйна	51,7	60,3	92,3	114,9	92,7	75,6	146,2
АР Крим	44,8	47,0	...	...	...	...	...
Задкарпатска област	86,1	51,7	73,9	78,2	79,4	83,8	97,3
Николаевска област	44,8	73,2	87,5	115,0	58,2	43,6	97,3
Одеска област	50,0	62,5	93,5	117,8	99,2	74,7	149,4
Херсонска област	49,2	65,3	77,2	82,5	49,4	47,1	95,7

Фиг. 3. Структура на брутната продукция от грозде по региони в Украйна през 2020 г.

Само в Одеска област нивото на реколтата от лозовите насаждения през 2020 г. надвишава показателите от 1990 г. и 2000 г. В другите области реколтата е значително по-ниска, което говори за недостатъчна степен на внедряване на нови сортове, нарушения на технологичните изисквания, силна зависимост от въздействието на факторите на външната среда.

За съжаление се налага да признаем факта, че производството на грозде в Украйна се развива по екстензивен път, но дори и тези изменения стават много бавно.

Обобщаването на цитираните общи аналитични данни позволява да се направи извода, че поредицата икономически кризи в началото и втората декада на XXI век нарушава процеса на възпроизводство в лозарството, а отрицателното им въздействие се отразява на възможностите за развитие на сектора, води до намаляване на неговата иновационно-инвестиционна активност. На този фон лозаро-винарският комплекс се „свива“, което води до финансови затруднения, а вследствие на това и до пренастройване на производителите към „оцеляване“ и насочване към други, по-рентабилни направления на производство и т.н. Една от причините в миналото и сега е сериозният застой в сектора, предизвикан от практическата деморализация на малките винопроизводители, които в развитите страни са моторът на развитието, внедряването на нови технологии и смелите експерименти.

Анализът на последните тенденции в развитието на сектора сочи, че от една страна в Украйна продължава да се развива културата на потребление на вино, но от друга страна въпреки всичко се наблюдава намаляване на производството на вино и преработката на грозде. До голяма степен стремителното нарастване на вноса на вина в Украйна е свързано с това, че от 1 януари 2021 година е въведено нулево мито за вноса на вино от Европейския съюз, което ще е в сила в продължение на 7 години. Поради тази причина за съжаление не може да бъде направена прогноза за кардинални положителни промени в пазара.

Премахването на вносните мита ще влоши и без това сложната ситуация, в която се намират местните винопроизводители – съгласно статистическите данни вече е регистриран фактът, че в парично изражение износьт е 11 пъти по-малък от вноса. Несъмнено това е маркер за изостряне на заплахата за икономическата сигурност и затова изисква комплексно въздействие, което да изглади рисковете за дейността на предприятията от винарския сектор.

Обобщената визуализация на актуалните проблеми в развитието на лозарството и винарството в Украйна в контекста на осигуряването на икономическата сигурност е представена на фиг. 4.

Наред с това в дисертационния труд се подчертава, че качеството на украинското вино, както и рейтингът му на световния пазар се подобряват. Украинското вино като търговска марка вече е известно благодарение на уникалното предлагане на вино от ексклузивни сортове грозде като „Одеско черно“, „Сухолиманско бяло“, „Цитрон магарач“ и „Телти-Курук“. В дисертацията се предлага създаването на Център за разсадна дейност, в който да се концентрират научни лаборатории, център за експериментална

биотехнология, специални помещения за отглеждане на лозов посадъчен материал и съхранение на лози, лекционни и дегустационни зали, както и хранилище за вино и енотека. Това ще позволи да се осигури за сектора актуален безвирусен посадъчен материал и да се намали степента на зависимостта му от вноса.

Фиг. 3. Декомпозиция на актуалните проблеми на развитието на лозаро-винарските предприятия в Украйна в рамките на осигуряване на икономическата сигурност

Ключовият фокус на дисертационния труд е концентриран върху това, че главната цел на икономическата сигурност на предприятията от лозаро-винарския сектор е осигуряването на тяхната устойчива и максимално ефективна дейност в настоящия момент, както и търсенето на пътища за бъдещо развитие и растеж на стопанските субекти. С оглед ключовите задачи на предприятията винопроизводители, условията на конкурентната борба и спецификата на осъществяване на бизнеса се формира системата на икономическата им сигурност. Специално внимание в дисертацията се обръща на въпросите, свързани с диагностициране на вероятността за обявяване в несъстоятелност.

По този начин, въз основа на примера на дейността на трите най-големи производители на вино в Украйна - ЧАО „Французский бульвар“, ПАО „Коблево“ и ЧАО „Измайлский винодельческий завод“ авторът на

дисертационния труд изчислява вероятността за обявяване в несъстоятелност поотделно по метода на Алтман, метода на Тафлер и метода на Савицка. Проведените аналитични изследвания обаче показват, че само комплексният подход е в състояние максимално да намали грешката в прогнозата за обявяване в несъстоятелност на предприятията от сектора и, следователно, с голяма доза вероятност може да предостави на висшия мениджмънт данни за оперативно реагиране с цел изглаждане на максималните рискове и заплахи за икономическата сигурност на лозаро-винарските предприятия.

В дисертацията се посочва, че за предотвратяване на заплахите за икономическата сигурност винарското предприятие трябва да извърши диагностика на типичните заплахи, което ще позволи да се разработят и внедрят превантивни мерки за защита и да се създаде механизъм за противодействие (резистентност) на предприятието. За тези цели в дисертацията се предлага прилагането на инструменти за ситуационен и стратегически анализ: SWOT-анализ, анализ на профила на средата, SNW-анализ, PEST-анализ.

В трета глава на дисертационния труд „Минимизиране на финансовите заплахи и оптимизиране осигуряването на икономическа сигурност за дейността на предприятията от винарската индустрия“ се разкрива ролята и значението на бенчмаркинговия анализ в контекста на внедряването на иновации с цел минимизиране на финансовите заплахи за дейността на предприятията от винената индустрия, държавната подкрепа за развитието на предприятията от лозаро-винарския сектор; определят се ключовите елементи на организационно-управленския механизъм за противодействие срещу заплахите при осигуряване на икономическата сигурност на лозаро-винарския сектор на Украйна, а също така се предлага система за контрол на качеството, заимствана от водещите винопроизводители в света като един от методите за намаляване заплахите за икономическата сигурност във винената индустрия.

В резултат на изследването на въпросите и начините за минимизиране на финансовите заплахи и оптимизиране осигуряването на икономическа сигурност за дейността на винарските предприятия, в дисертацията се обосновава като целесъобразно използването на бенчмаркигна, чиято същност се изразява в сравняване на дейността на местните производители с дейността на най-добрите световни компании и последващата реализация на внедрените от тях промени с цел постигане и запазване на конкурентоспособността на лозаро-винарския сектор на Украйна.

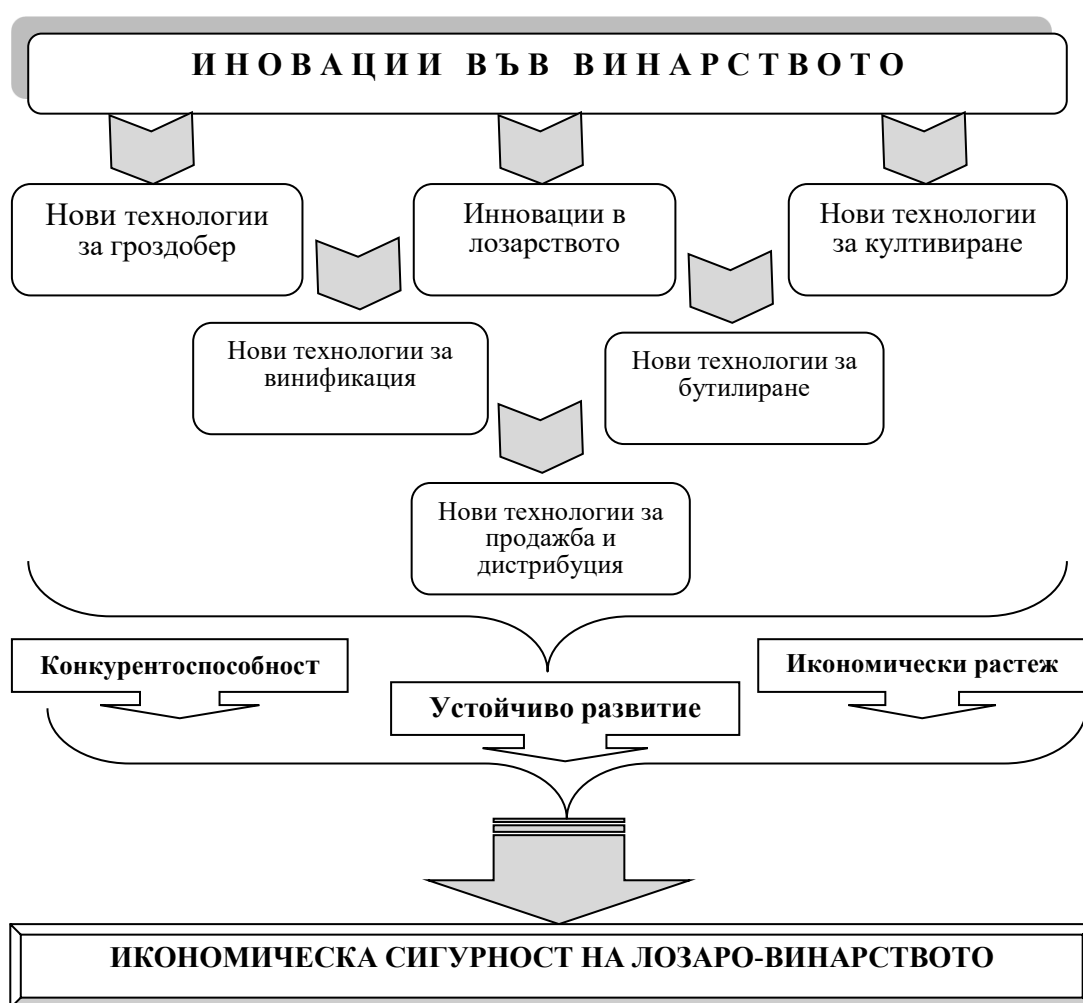
В това изследване се подчертава, че бенчмаркингът по своите характеристики е идентичен на внедряването на иновации и позволява да се оцени, адаптира и приложи в местни условия признатият за еталон чуждестранен опит. В широкия смисъл бенчмаркингът е системен метод за разкриване на най-високите стандарти в производството на стоки и услуги, както и процеси, чрез съпоставяне на аналогични производства и процеси в най-добрите компании от сектора.

В изследването се подчертава, че най-важната част на бенчмаркинга (конкретно в това изследване с цел намирането на пътища за оптимизиране

развитието на лозаро-винарския сектор в Украйна – бел. авт.) е процесът на използване на получената информация като ръководство за действие или, с други думи, за внедряване на промени и подобрения във фактическото състояние с цел постигане на най-високите (еталонни) стандарти, възприемани като напреднали технологии.

Един от най-важните фактори за намаляване нивото на сигурност е векторът на засилване иновационното развитие на лозаро-винарството. В изследването са описани примери за добри практики за отглеждане на лозя, преработване на грозде и прогресивни технологии за производство на вино като краен продукт.

В обобщен вид ролята и значението на иновациите за укрепване на икономическата сигурност на лозаро-винарството са визуализирани на фиг. 4.

Фиг. 4. Влияние на иновациите върху икономическата сигурност на лозаро-винарството

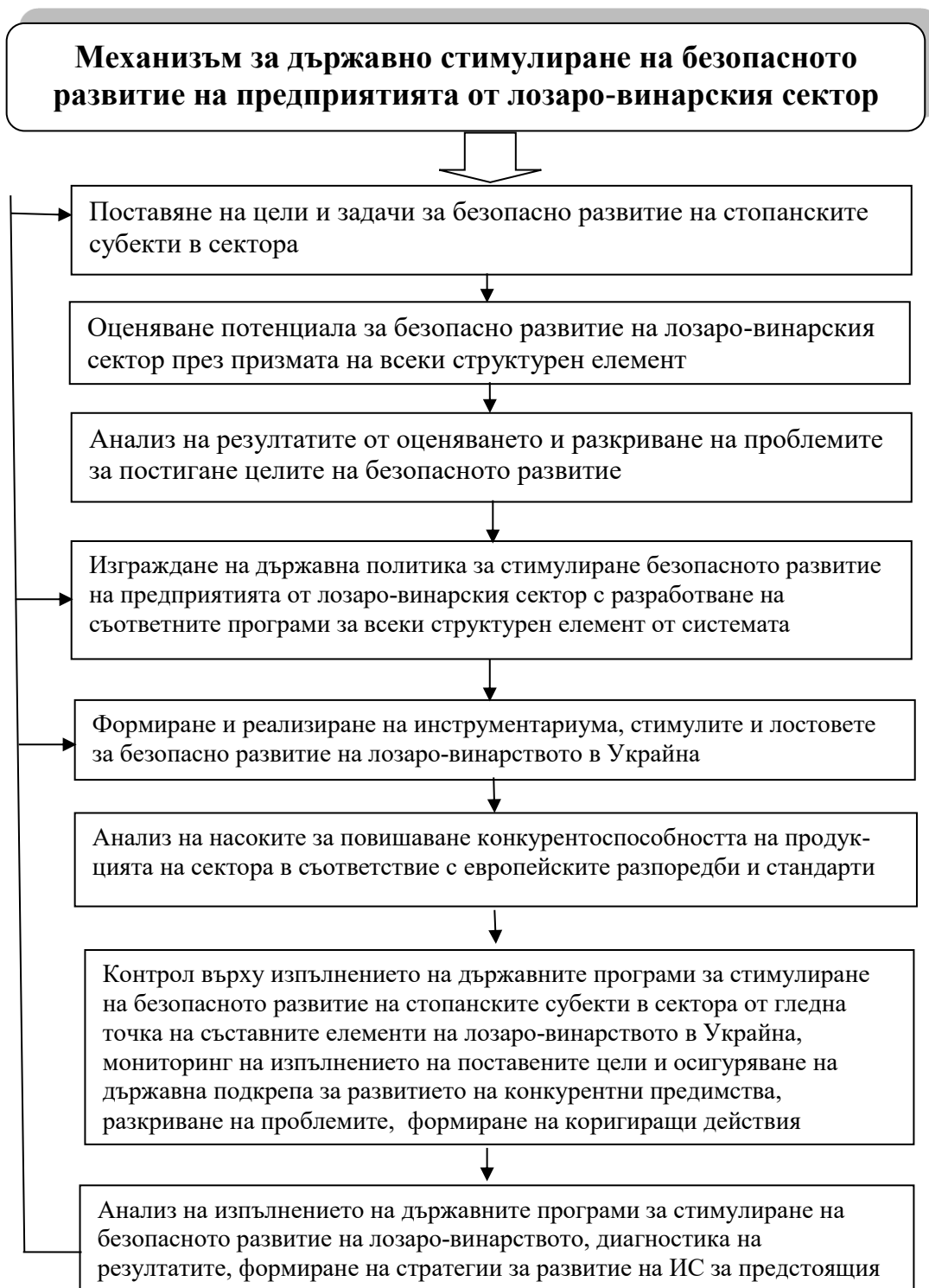
Благодарение внедряването на напреднали технологии и нововъведения се повишава нивото на наукоемкостта на производството, което води до увеличаване на ефективността, а това на свой ред корелира преди всичко с намаляване нивото на производствените, пазарните рискове, и в резултат на това, понижава финансовите рискове на производителите на грозде и вино. Това е

базовият иновационен модел за икономически растеж, към който се стремят всички страни и който е най-търсен заради повишения интерес към производството на наукоемка продукция със съответната висока добавена стойност, която следователно носи по-високи приходи от реализацията си. Точно този модел, изграден на основата на научнотехническия и технологичен потенциал според авторитетите в науката и практиката е условие за стабилно развитие на стопанските субекти, функциониращи в среда на висока конкуренция, ограничени ресурси (както природни, така и финансови – бел. авт.), възникване и усложняване естеството и характера на въздействие на рисковете и заплахите за безопасното им развитие.

В дисертационния труд е разработен и представен комплексен механизъм за държавно стимулиране на безопасното развитие на субектите на предприемаческа дейност от лозаро-винарския сектор на Украйна. Този механизъм включва система за насърчаване на стопанските субекти, която определя стимулиращи мотиви за конкурентоспособна, а следователно и безопасна от гледна точка на осигуряване на ИС, дейност: система за формиране на цели, форми и методи за пряко и непряко държавно стимулиране, инструменти за въздействие, подпомагащи трансформирането на потребностите на обществото от качествени продукти – грозде и вино, които в най-голяма степен да удовлетворяват както местните, така и чуждестранните потребители.

Рекордното количество внесено вино през 2021 г. в Украйна означава, че за да се реши съществуващия проблем и заедно с това да не се загуби наличния национален потенциал за развитие на лозарството и винарството, е целесъобразно да се преразгледа вектора на държавната политика. Той трябва да бъде насочен към реализирането на комплекс от мерки, сред които: стимулиране засаждането на площи с млади лозя чрез предоставяне на данъчни облекчения и компенсиране стойността на лозите в размер на 80-90%; поддържане на местната селекция със сортове с висока биоадаптивност и висока устойчивост на болести, като по признаци като студоустойчивост, сухоустойчивост и вкусови качества преобладават най-вече чуждестранните аналози; компенсиране на загубите за изграждането на системи за капково напояване; всестранны подкрепа за марките „Вина Украйни“, Коняки Украйни“; приемане и реализиране на държавна програма за подкрепа на износа на вино, рекламирането му на външните пазари и търсенето на нови пазари; насърчаване развитието на кулинарния и винения туризъм, което ще способства за възстановяването на сектора и развитието на селските територии; образуването на лозарски и винарски клъстери; защита на вътрешния пазар от нискокачествени контрафактни стоки.

Съгласно данни, публикувани от Международния център по алкохолна политика (Вашингтон, окръг Колумбия, САЩ) около 30% от стоките, предлагани на световния пазар на алкохол, са контрафактни, а 20% от целия обем потребявано вино е фалшиво.

Фиг. 5. Етапи на реализирането на механизма за държавно стимулиране на безопасното развитие на предприятията от лозаро-винарския сектор в Украйна

Колосалните мащаби на това явление обосновават очевидната необходимост от увеличаване прозрачността на всички етапи на производството и реализацията на вино, без да се накърнява икономическата сигурност на страните производители на винарска продукция. Освен това се отбелязва, че с всяка година начините и видовете фалшификация на вино постоянно се

модернизират, а това на свой ред обуславя необходимостта да се разработват нови методи и подходи за повишаване оперативността и ефективността на идентифицирането и разкриването на фалшифицирани продукти във винената индустрия.

Увеличаването на мащаба на черния пазар, свързан с незаконен внос на алкохол, включително вино, както и на сивия пазар, който избягва оторизираните канали на дистрибуция (внос без разрешение на производителя – бел. авт.), има 3 сериозни последици: недостатъчни приходи за държавния бюджет, намаляване нивото на управляемост, включително и финансовия контрол, което води до влошаване на финансовия компонент на ИС и загуба и/или неполучаване на част от печалбата на винопроизводителите.

Особена актуалност придобиват посочените проблеми във връзка с електронната търговия по време на пандемията COVID-19. Всичко това води до извода, че осигуряването на постоянен поток от финансови ресурси във вид на печалба от продажбата на стоки до голяма степен зависи от организирането на комплексна система за контрол, която да позволява от една страна да се защитят националните производители на лозаро-винарски стоки, а от друга – интересите на държавата във финансовия компонент на ИС, включително максималното редуциране на мащабите на черния и сивия пазар. Управлението на ниво компоненти на ИС чрез постоянен мониторинг на всички етапи: отглеждане, събиране на реколта, преработване, производство на вино и продажбата му на вътрешния и външния пазар, ангажира реализирането на функцията за контрол както на количествата, така и на качеството на произведените вина. Главната цел на регулирането на ИС на предприятията от лозаро-винарския сектор е преди всичко разработването на система за задължителни финансови условия за стабилно развитие в краткосрочна и дългосрочна перспектива.

Гореизложеното обосновава ролята и значението на внедряването на ефективна система за контрол в съответствие със световните стандарти. Въпреки това, в резултат на проведено проучване на научните източници относно членството на Украйна в международните организации, контролиращи лозарството и винарството, се установи, че страната ни не фигурира в посочените международни организации нито като член, нито като страна наблюдател, и това в значителна степен обяснява нарастването на негативните явления, като увеличаване на вносната и контрафактната продукция на местния пазар.

В процеса на изследване е изучен световният опит за изграждане и внедряване на ефективна система за контрол на лозаро-винарския сектор, което позволява на автора на дисертационния труд да представи и разкрие основните елементи в системата за контрол и взаимовръзката им с осигуряването на икономическата, включително финансовата сигурност на субектите на винената индустрия (фиг. 6).

Представените в дисертационния труд аргументи и факти позволяват да се направи извода, че понастоящем световната общност на изследователите и експертите практики концентрира вниманието си върху необходимостта от изграждане и внедряване на прозрачна система за качество, проверка на автентичността и идентичността на виното, чието значение тепърва започва да

се развива във връзка с нарастващата глобализация на пазара и засилването на онлайн търговията. Потребителите и винарските изби все по-често изискват проверка с цел доказване автентичността на продуктите, а предотвратяването на измами и неправилна маркировка предизвиква сериозна загриженост от страна на регулиращите органи в ЕС и в света.

Фиг. 6. Взаимозависимост на системите за контрол - от производството до продажбата на произведените вина - с оглед осигуряване ИС на лозаро-винарския сектор

Задълбоченото изследване на посочената съвкупност от проблеми позволява да се направи извода, че за украинските винопроизводители може да послужи като бенчмаркинг или еталонен модел за организация на системите за контрол на качеството успешната действаща практика на винопроизводителите от регион Риоха в Испания, която функционира ефективно в продължение на 100 години. Прогресивното развитие на региона е свързано с организирането и развитието на енотуризм: там са разработени и работят успешно три маршрута

в региони с развито лозарство и винарство. Освен това е създаден телевизионният канал Rioja Wine TV, а от 2021 година стартира образователният проект на Контролния съвет на винарите от Риоха Rioja Wine Academy (RWA) – Академията за вино на Риоха с първата в историята програма за онлайн обучение „Официален винен инструктор“.

Винопроизводителите от Риоха залагат на политиката за качество, чиято цел е постоянното усъвършенстване и постигането на независимост, безпристрастност и добросъвестност в извършваната дейност. В резултат на това Контролният съвет е акредитиран от Националния орган по акредитация на Испания (ENAC) като орган за инспекция съгласно испанския национален стандарт UNE-EN ISO/IEC 17020:2012, както и като орган за сертифициране съгласно испанския национален стандарт UNE-EN ISO/IEC 17065:2012. Контролният съвет, в който влизат представители на лозарите, винопроизводителите и администрацията, е органът, отговарящ за спазване правилата за означаване и търговско представяне с цел защита на оригиналността и качеството на вината от Риоха.

В дисертацията е представен поелементен анализ на организацията на системата за качество на лозарството и винарството в Риоха. Системата за контрол на качеството започва от процедури за контрол върху отглеждането и култивирането на лозарските насаждения. Създадената Служба за инспекция на Съвета на винопроизводителите на Риоха осъществява строг и ефективен системен контрол или верификация от етапа на отглеждане на гроздето, през гроздобера и до производството и по-нататъшната реализация на вината от Риоха.

По такъв начин изборът на еталонен модел за бенчмаркинг е напълно обоснован, тъй като винопроизводителите от Риоха очевидно са наясно как да се задържат в авангарда на иновациите във винарството благодарение на широкия асортимент качествени вина с диференцирана индивидуалност, които осигуряват успеха им на световните пазари и мястото им в историческия елит на европейските винени наименования. В настоящия момент търговската марка „Риоха“ е сред първите пет най-известни винарски региони в света.

Автентификацията на виното е важна форма за проверка на автентичността на продукта, както и метод за контрол на сигурността. Тъй като върху профила на всеки вид вино оказват влияние няколко фактора, за проверка на автентичността се използват различни параметри, между които са неговият състав, произход, продължителност на узряване и др.

В дисертационния труд се подчертава, че най-важното направление за повишаване ефективността на икономическата сигурност е внедряването на нова система за класификация на украинските вина с използване на система за контрол на качеството на основата на авангардни европейски технологии. Според мнението на автора класификацията на украинските вина с цел унифицирането им трябва да бъде адаптирана към европейските стандарти и да включва следните групи: I група качество – „украинско вино“ (семпли вина, от купажи на сортове, без отлежаване, при необходимост с шаптализация); II група качество – „вина с означено географско указание“: това са вината от нашите

винарски региони, например виното на Одески, Херсонски, Николаевски регион и т.н. (произведени от грозде единствено от този регион, с обозначаване на сорта и годината на реколтата върху етикета); III, най-важна група качество, която има репутационно и стратегическо значение за националната винарска индустрия – „вина със защитено географско указание“ - ЗГУ (вината, произведени в конкретни малки региони, със собствен тероар, от собствени сортове грозде и със собствен стил на винопроизводство). Това са украинските вина на известните търговски марки: „Винарско стопанство на княз П. Н. Трубецкой“/ *ТМ «Винодельческое хозяйство князя П.Н. Трубецкого»* (тероарът на село Весьолое в Херсонска област, склоновете на Днепър, сорт „Ризлинг“ и др.); „Колонист“/ *ТМ «Колонист»* (тероарът на село Криничное, Одеска област, склоновете на голямото езеро Ялпуг, местен сорт „Одеско Черно“ и др.); „Шабо“/ *ТМ Shabo* (тероарът на село Шабо, Одеска област, уникален местен сорт „Телти-Курук“ и т.н.), „Чизай“/ *ТМ «Чизай»* (тероарът на местност Чизай в село Берегово, Задкарпатска област, уникални местни сортове „Черсеги“, „Траминер“ и др.) и много други вина от сферата на микропроизводството.

По такъв начин по мнение на автора на дисертационния труд „точките на растеж“ за бъдещото развитие на украинската винена индустрия са подобряването на качеството в отглеждането на лозарски насаждения, винопроизводството и промотирането на вино с географско указание, които се надяваме да се радват на голямо търсене, особено на европейския пазар, в САЩ и Великобритания, където потребителите, дори да не познават дълбоките корени на украинското вино, да могат да се убедят в неговата уникалност и високо качество.

С цел борба срещу контрафактната продукция авторът на дисертационния труд смята за целесъобразно създаването на Алианс на водещите винопроизводители, подобен на AGMA (Алианс за борба срещу сивия пазар и контрафактната продукция), в който членуват водещи световни производители на оборудване в сферата на информационните технологии. Така спрямо спецификата на дейността на известните производители на вино, чиято продукция е популярна и се търси както на вътрешния, така и на външните пазари, добър пример за синергия на ключовите играчи във винената индустрия би могло да бъде инициативата за създаване на подобен алианс за борба срещу сивия пазар и контрафактната продукция.

IV. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Комплексното изследване на теоретичните, методическите и практическите аспекти на прилагането на различни методи за намаляване на финансовите заплахи в осигуряването на икономическата сигурност на предприятията от лозаро-винарския сектор в Украйна позволява да се направят следните изводи и обобщения.

Предвид традициите на украинския народ, както и уникалните и благоприятни природоклиматични условия за отглеждане на лозя и наличния качествен потенциал в областта на суровините, производството и

инфраструктурата, както и растящото търсене на вино в страната и в света, лозарството и винарството са перспективна сфера за националния агропромишлен комплекс.

Лозарството и винарството са високоинтензивна, високодоходна и в същото време капиталоемка сфера на агропромишленото производство, която постоянно се намира в пресечната зона на въздействие на съвкупност от различни фактори. Тези фактори обуславят необходимостта от изследване на сектора и съставляващите го елементи като обект на икономическа сигурност за поддържане на определено ниво на резистентност или противопоставяне срещу негативното и дестабилизиращо въздействие на рисковете и заплахите от различен характер и мащаб. Сред цялата съвкупност от фактори най-силно влияние за осигуряване на икономическата сигурност оказва наличието на финансови ресурси в достатъчно количество и с оптимална структура.

Концепцията за заплахата е централно за определянето на икономическата сигурност. По същество заплахите представляват съвкупност от условия и фактори, които оказват различно въздействие (предимно дестабилизиращо) за функционирането и развитието на икономическата система.

В дисертацията се акцентира върху амбивалентността или разнопосочната сила на въздействие на цялата съвкупност от фактори за ИС. В този смисъл освен негативните са разграничени фактори с позитивен вектор на въздействие, които могат да служат като движеща сила за развитието на предприятията от сектора, а именно да задействат иновационната активност, да мотивират за търсене и внедряване на ефективни технологии, инструменти и методи за предотвратяване, неутрализиране, изглаждане на отрицателното влияние на тези заплахи с цел повишаване нивото на резистентност.

Въпросите, свързани с осигуряване на икономическата сигурност на лозарството и винарството в Украйна, представляват сложно по своята логика и мащабно по размерите си предизвикателство. Изключително висока е актуалността и значимостта на търсенето на работещи решения, инструменти и методи, механизми за осигуряване на безопасно развитие на сектора в настоящата турбулентна външна и вътрешна ситуация.

Сред цялата съвкупност от фактори най-голямо въздействие за осигуряване на икономическата сигурност оказва наличието на финансови ресурси в достатъчен обем и с оптимална структура. Високата капиталоемкост на лозаро-винарството, както и дългия период на изплащане на вложените инвестиции е логично обяснение за слабата инвестиционна атрактивност на сектора. Финансовите и другите ресурси, инвестирани в засаждането и отглеждането на лозя, се заделят от оборота в продължение на около 4 години. Освен това за полагането на грижи за младите лозови насаждения и включването им в многогодишни лозови масиви са необходими значителни ресурси. До достигането на плодоносна възраст на един хектар лозя с капково напояване трябва да се направи инвестиция в размер на 40-50 хиляди долара.

С цел ефективното управление на наличните финансови ресурси на предприятията от винарския сектор в условията на неопределеност, както и на постоянни рискове и заплахи от различно естество, е целесъобразно основата за

организационно-управленския механизъм за осигуряване на ИС да се формира от инструментариума на риск мениджмънта. Една от ключовите позиции в него по-конкретно следва да заема концепцията за риск апетита в контекста на осигуряване на финансовата сигурност на всяко предприятие от сектора.

В настоящия момент развитието на световната винена индустрия е съпроводено от редица явления и тенденции. Като цяло лозаро-винарският сектор в сравнение с други отрасли демонстрира по-висока степен на устойчивост при справянето със стресови фактори като пандемията от COVID-19, парализирането на дейността на дистрибуционния канал HoReCa и туризма, реконфигурацията на пазара за суровини и продажби, военното нахлуване на Русия в Украйна. Този резултат отчасти е свързан с огромния потенциал на сектора от гледна точка на въвеждане на иновативни и технологични решения за справяне с карантинните мерки, като например електронната търговия.

Лозаро-винарското производство играе една от ключовите роли в икономиката на Украйна. Страната ни има дълга история в лозарството и производството на вино и е на 20-то място в света по фактически потенциал на сектора. В тази връзка всяка възможност за увеличаване на производствения и търговския потенциал ще разглеждаме като действие, насочено към повишаване устойчивостта и националната конкурентоспособност на лозаро-винарската продукция (лозов посадъчен материал, десертно грозде, материали за вино и вино), а следователно и към безопасното развитие на този икономически сектор.

По данни на Министерството на аграрната политика и храните лозаро-винарският сектор в Украйна създава заетост за 41,5 хиляди постоянни и 33,2 хиляди сезонни работни места. Освен това субектите на националното винопроизводство внасят в държавния бюджет около 1,7 - 2 милиарда акцизен данък, а в общинските бюджети - от 0,53 до около 0,7 милиарда данък върху продажбата на винена продукция.

В структурата на винената индустрия на Украйна Одеска, Задкарпатска, Херсонска и Николаевска области са основните винарски региони и са център за развитие на лозаро-винарството в страната по количеството произвеждана продукция. Те разполагат с цялата необходима производствена и пазарна инфраструктура, с високоразвит комплекс за производство на вино, с различни по размер и организационно-правна организация видове предприятия, които вече са създали собствени търговски марки. Някои предприятия имат дългогодишна история на развитие, ценен опит в отглеждането на грозде и преработването му на вино. Малките предприятия използват предимно потенциала от суровини на частните стопанства и създават собствени уникални продукти, ориентирани към вкусовите качества и потребителското търсене, като това вече им позволява да заемат солиден дял в пазара на занаятчийска продукция.

В дисертацията е описано състоянието и тенденциите на развитие на украинското лозарство и винарство: площта на лозята и обема производство на вино в Украйна значително са намалели през десетгодишния период на изследването. По данни на Министерството на аграрната политика и храните общата площ на лозята обхваща 41,5 хиляди хектара, което в общата структура представлява 1 % от общия брой селски стопанства; с лозарство в Украйна се

занимават 262 стопанства. През 2021 година обемът на производство на вино в Украйна е в размер на 119 милиона литра или 1,2 хектолитра, като този показател е с 41 пъти по-малък от лидера по обем на производство на вино Италия.

Наред с това в дисертационното изследване се подчертава, че качеството на украинското вино се подобрява, както и рейтингът му на световния пазар. Украинското вино като търговска марка вече е известно благодарение на уникалното предлагане на вино от ексклузивни сортове грозде като „Одеско черно“, „Сухолиманско бяло“, „Цитрон магарач“ и „Телти-Курук“. С цел максимално използване на този стратегически потенциал авторът на дисертацията предлага създаване на модерен Център за разсадна дейност, в който да се концентрират научни лаборатории, център за експериментална биотехнология, специални помещения за отглеждане на лозов посадъчен материал и съхранение на лози, лекционни и дегустационни зали, както и хранилище за вино и енотека. Липсата на безвирусен посадъчен материал възпира развитието на украинското лозарство. Ежегодно лозарските стопанства внасят от чужбина, преди всичко от Италия, Сърбия, Германия и други европейски страни, десетки хиляди лози и овощни култури.

В контекста на проведеното дисертационно изследване като главна цел на икономическата сигурност на предприятията от лозаро-винарския сектор се разглежда осигуряването на тяхната устойчива и максимално ефективна дейност в настоящия момент и осигуряването на висок потенциал за развитие и растеж на стопанските субекти в бъдеще. Предвид ключовите задачи на винарските предприятия, условията на конкурентна борба и спецификата на бизнеса се формира системата на икономическата им сигурност. Специално внимание се обръща на въпросите, свързани с диагностика на вероятността за обявяване в несъстоятелност.

По този начин, върху примера на дейността на трите най-големи производители на вино в Украйна - ЧАО „Французский бульвар“, ПАО „Коблево“ и ЧАО „Измайлский винодельческий завод“ авторът на дисертационния труд изчислява вероятността за обявяване в несъстоятелност по метода на Алтман, метода на Тафлер и метода на Савицка поотделно. Проведените аналитични изследвания обаче показват, че само комплексният подход е в състояние максимално да намали грешката в прогнозата за обявяване в несъстоятелност на предприятията от сектора и, следователно, с голяма доза вероятност може да предостави на висшия мениджмънт данни за оперативно реагиране с цел изглаждане на максималните рискове и заплахи за икономическата сигурност на лозаро-винарските предприятия.

В дисертационния труд се посочва, че с оглед предотвратяване на заплахите за ИС на винарското предприятие е необходимо диагностициране на типичните за предприятието заплахи, което ще позволи да бъдат разработени и внедрени превантивни мерки за защита и да бъде изграден механизъм за противодействие (резистентност) на предприятието. За целта в дисертацията се предлага прилагането на следните инструменти за ситуационен и стратегически анализ: SWOT-анализ, анализ на профила на средата, SNW-анализ, PEST-анализ.

В хода на изследването е разработен и представен комплексен механизъм

за държавно стимулиране на безопасното развитие на стопанските субекти от лозаро-винарския сектор в Украйна. Той включва система за насърчаване на стопанските субекти, която определя стимулиращи мотиви за конкурентоспособна, а следователно и безопасна от гледна точка на осигуряване на ИС, дейност: система за формиране на цели, форми и методи за пряко и непряко държавно стимулиране, инструменти за въздействие, спомагащи за трансформация на потребностите на обществото от качествени продукти – грозде и вино, които в най-голяма степен да удовлетворяват както местните, така и чуждестранните потребители

Представен е също така поелементен анализ на организацията на системата за качество на лозарството и винарството в Риоха като еталонен модел – бенчмаркинг. Системата за контрол на качеството започва с процедури за контрол върху отглеждането и култивирането на лозови насаждения. Създадената Служба за инспекция към Съвета на винопроизводителите на Риоха осъществява строг и ефективен системен контрол или верификация от етапа на отглеждане на гроздето, през гроздобера и до производството и по-нататъшната реализация на вината от Риоха, като това осигурява мястото им сред първите пет места в класацията на най-известните производители на вино в света.

Автентификацията на виното е важна форма за проверка на автентичността на продукта, както и метод за контрол на сигурността. Затова в дисертацията се подчертава, че най-важното направление за повишаване ефективността на икономическата сигурност е внедряването на нова система за класификация на украинските вина с използване на система за контрол на качеството на основата на авангардни европейски технологии.

С оглед борбата срещу контрафактната продукция авторът на дисертационния труд смята за целесъобразно създаването на Алианс на водещите винопроизводители за борба срещу сивия пазар и контрафактната продукция.

V. НАУЧНИ ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Разработеният и представен за защита дисертационен труд представлява принос към разширяването и развитието на теоретично-методическите и практическите знания за намаляване на финансовите заплахи в осигуряване на икономическата безопасност на предприятията от винената индустрия.

Научните приноси в дисертационния труд се изразяват в следните най-значими резултати:

Научни резултати:

- обоснована е амбивалентността на факторите за икономическата сигурност на лозаро-винарските предприятия, което позволява те да бъдат разглеждани не само в контекста на негативното им влияние, но и от гледна точка на позитивния тласък, който дават за развитието на субектите в сектора с оглед повишаване равнището на тяхната резилентност;

- разработен е механизъм за осигуряване на икономическата сигурност на предприятията от винената индустрия в системата за осигуряване на

националната сигурност: 1) с вграден инструментариум за риск мениджмънт, в който една от ключовите позиции в управлението на рисковете заема концепцията за риск апетита, и 2) с интегрирана система за реактивност и резистентност като системи за реагиране на заплахи и опасности от различен тип и мащаб;

- разгледана и оценена е ролята на комплексния подход към оценката на вероятността за обявяване в несъстоятелност на предприятията от винената индустрия, който се базира върху интегрирано изчисляване на вероятността за обявяване в несъстоятелност по метода на Алтман, метода на Тафлер и метода на Савицка.

Научно-приложни резултати:

- с цел максимално използване и увеличаване на стратегическия потенциал на уникалните сортове грозде, характерни единствено за Украйна, се предлага създаване на Център за разсадна дейност, който да включва научни лаборатории, отдел за експериментална биотехнология, специални помещения за отглеждане на лозов посадъчен материал и съхранение на лози, лекционни и дегустационни зали, както и хранилище за вино и енотека.

- предлага се концепция за механизъм за държавно стимулиране на безопасното развитие на производителите на стоки от лозаро-винарския сектор на Украйна, която е изградена въз основа на същността на стратегическото управление и планиране като ориентири за постигане на икономическа сигурност на стопанските субекти;

- разработена е въз основа на добрите чуждестранни практики като бенчмаркинг и е предложена за внедряване комплексна система за контрол на качеството на лозарството и винарството, като са открити основните елементи от взаимовръзката им с осигуряването на икономическата, включително финансовата, сигурност;

- предложена за внедряване е система за класификация на украинските вина с прилагане на система за контрол на качеството въз основа на авангардните европейски технологии за следните 3 групи: I група качество – „украинско вино“ (семпли вина, купажни вина, както и вина без отлежаване); II група качество – „вина с означено географско указание“ (регион); III група качество – „вина със защитено географско указание“ или ЗГУ (произведени в конкретни малки региони; вина от местности със собствен тероар, вина от местности със собствени сортове и собствен стил на винопроизводство).